

ДО ПИТАННЯ ПРО ГРАМАТИЧНИЙ СТАТУС КЛАСУ СЛІВ-КВАНТИФІКАТОРІВ

Об'єктом дослідження є клас слів-квантифікаторів. Під терміном “квантифікатор” (із лат. *quantum* – скільки) розуміють слова, семантика яких характеризується високою ступеню узагальненості та які позначають неконкретну кількість типу: *all, each, some, any, every, some (скільки-то, трохи), several, much, many, a lot of, little, few, a little, a few, either, more, none*. *Some* та *any* відносяться до числа квантифікаторів, лише тоді, якщо мають кількісне значення. Категорія кількості (у тому числі група квантифікаторів як лексико-граматична система вираження неозначеної кількості) неодноразово була темою дисертаційних досліджень, монографій, наукових статей (С.А.Жаботинська, С.О.Швачко, Є.В.Щебетенко, О.М.Медвідь, О.О.Молчанов), серед зарубіжних дослідників дану проблематику вивчали Lakoff, Carden, Hogg, Vater, Aldridge, Lightfoot.

Незважаючи на значні досягнення вітчизняної (В.З.Панфілов, А.М.Пешковський, Є.В.Падучева, Т.А.Яцук) та зарубіжної (R.Quirk and S.Wrenn, S.Greenbaum та ін.) лінгвістичної думки, чимало проблем у вивченні слів-квантифікаторів залишається невивченими, зокрема, такі як розвиток та становлення даної групи серед інших частин мови. Отже, **метою даної статті** є аналіз різних парадигм дослідження даних одиниць як формоутворюючих конститuentів поля кількості. На разі існує потреба у дослідженні генези, розвитку та функцій цих слів з урахуванням новітніх здобутків теоретичного синтаксису. Отож, **завданням даної статті** є визначення місця й ролі слів-квантифікаторів серед інших частин мови. У цьому зв'язку **актуальним** виявляється дослідження класу слів-квантифікаторів на новій методологічній основі.

У термінах філософії, кількість виражає зовнішню визначеність об'єкта, його розмір, число, об'єм, ступінь розвитку властивостей і т.п. [11, 608]. До того ж є однією з основоположних категорій буття й пізнання. Вона є однією з найбільш загальних, фундаментальних категорій мислення.

Проявлення кількісних відношень у мові настільки багатогранно, що стала об'єктом вивчення не лише різних наук, але й різних аспектів мовознавства: морфології, синтаксису й лексики. Є.В.Щебетенко пояснює це тим, що кількісні відношення не лише пронизують, а й організують мову, будучи закладені в основі її граматичних будов [6,1]. Узагалі, категорія кількості реалізується у вигляді протиставлення одиничності та множинності.

У мові категорія кількості представлена певними значеннями. В лінгвістичних дослідженнях чітко прослідковується виділення лише двох значень кількості: визначена й невизначена, яка включає в себе приблизну [4, 4-5]. Засобом вираження неконкретної кількості в англійській мові є особлива група лексико-граматичних одиниць, назва яких слова-квантифікатори. Назва класу відображає їх характерну рису, яка полягає в відтворенні цими словами абстрактного й досить узагальненого за своєю природою значення кількості [4, 1]. Термін “квантифікатори” був запроваджений у науковий обіг О.Есперсеном. Цю групу слів поділяють на такі підгрупи :

- **закрита система квантифікаторів (closed-system quantifiers), які у свою чергу діляться на:**
 - many, (a) few, several та ін. які вживаються з обчислювальними іменниками у множині
 - much and (a) little із не обчислювальними іменниками.
- відкритий клас фразових квантифікаторів (a large open class of phrasal quantifiers), які діляться на :**
 - general partitives
 - typical partitives
 - measures [10, 64-65] .

У російській лінгвістиці цей клас слів отримав назву “кількісні слова”, запропонований Л.В.Щербою. У цей клас він об'єднав кількісні числівники і неозначені займенники та розглядав їх як слова однієї частини мови [7, 73]. Самостійність класу слів-квантифікаторів постійно заперечується, й тому його “розміщують” серед інших частин мови.

У середині класу препозитивних присубстантивних ад'юнктив виокремлюють дві групи слів – детермінативи та квантифікатори. Квантифікатори володіють певними формальними ознаками, які відрізняють їх від інших типів ад'юнктивів, а саме, усі вони певним чином пов'язані з формою числа іменника – ядра словосполучення. Тому квантифікатори можуть бути розділені на ті, що використовують тільки (за Л.С. Бархударовим) :

- а) з однією іменника: кількісний числівник one, усі порядкові числівники, займенники each, every, either, much, little, less, least (приналежність much та little (less, least) до займенників спірна);
- б) з множиною іменника: усі кількісні числівники, крім one, займенники both, several, many, few (fewer, fewest) та сполучення a few (знову ж, їх приналежність до займенників визначається не усіма граматистами, сполучення a number of, a pair/couple of, the majority of та інші;
- в) з однією, якщо іменники відносяться до підкласу “ не обчислювальних”(uncountable or mass nouns) та лише з множиною, якщо відносяться до “обчислювальних”(countable nouns): займенники some, any, more, most, enough; сполучення a lot of, plenty of, a

great/good deal of, a handful/ spoonful та інші іменники із суфіксом – ful/ of.

Слід зазначити, що група детермінативів та квантифікаторів частково перехрещуються: такі слова як *each, every, some, any, (n)either, enough* є одночасно й тими й тими. Інші квантифікатори, у тому числі усі числівники, детермінативами не являються [1, 60 - 64].

У характеристиці кількісних числівників та інших класів слів, слід звернути увагу на синтаксичну подібність кількісних числівників із лексичними одиницями типу *some, several, many, much, few, little* та ін., відомі як неозначено-кількісні займенники або квантифікатори (quantifiers). Щодо семантики цих одиниць, як кількісні числівники, так і квантифікатори позначають множинність предмета [2, 21].

За визначенням Р.Магнуссона, кількісні числівники й займенники співвідносяться з двома категоріями – субстанцією й кількістю. Перша є розмитою, а друга вираженою [9, 31-32].

Таким чином, в лінгвістиці кількісні числівники – це слова, які мають чітке значення кількості, та є повнозначними словами, а квантифікатори (неозначені займенники) часто кваліфікують разом із займенниками інших розрядів як не повнозначні. Основними інтегральними властивостями числівників і займенників є їхня здатність виконувати роль предсубстантивного детермінатива, при цьому квантифікатор, якщо це слово, а не словосполучення слідує безпосередньо за детермінативом чи артиклем, напр., *his many good friends*.

Числівник у мові реалізує тільки точне значення числа і на відміну від інших квантитативних одиниць є носієм неускладненої семи числа. Отож, слід зазначити, що поняття числа й кількості близькі, але не тотожні. Число може позначати кількість, але останнє не обов'язково виражається числом. І тому дуже часто два класи слів – числівників і квантифікаторів – об'єднують в один. Зауважимо, що числівники англійської мови взаємодіють з усіма лексичними квантифікаторами та посідають центральне місце серед лексичних квантитативних одиниць.

Точки зору щодо статусу названих слів можна розподілити на дві групи:

- квантифікатори – це самостійна частина мови;
- квантифікатори і числівники належать до одного класу слів.

Існує дві основні праці з вивчення квантифікаторів сучасної англійської мови, в яких автори прийшли до протилежних висновків. Неможливість побудови спільної парадигми для числівників та квантифікаторів обґрунтовано в праці Є.В.Щебетенко (6,1976), яка виділила квантифікатори в самостійну частину мови, семантика й синтаксис яких відрізняється від числівників. На її погляд, у загальній категорії кількості клас слів-квантифікаторів посідає значне вагоме місце та всі члени цієї групи є часто вживаними. Кількісна ознака стала основою для об'єднання квантифікаторів в єдину лексико-граматичну систему,

а ознака "невизначена кількість", якою володіє кожен член даної групи, структурно-граматичні особливості й загальні закономірності функціонування, дозволили визначити цей клас, як єдину систему [6, 2-4].

З іншого боку, Молчанов О.О. стверджує, що квантифікатори і числівники є однією частиною мови. Єдиний критерій, який дозволяє трактувати квантифікатори як неозначені займенники, здатність цих слів виступати у функції означення іменника. Але функція означення характеризує, також інший підклас квантифікаторів — кількісні числівники, але про належність числівників до займенників мова не йде. І тому зазначена структурна особливість квантифікаторів входить у протиріччя із трактовкою цих слів як лексем повнозначної семантики, так як функція кількісних означень, яку виконують квантифікатори, є за своєю суттю функцією службовою [3, 7]. Матеріал свідчить, що значення квантифікаторів прямо пов'язані з функціональним планом мови, відображають певні зв'язки і відношення в системі мови і співвідносяться з денотативним планом мови лише у непрямий спосіб, через призму цих зв'язків і відношень. Тобто, значення квантифікаторів за своєю природою є функціональним і має прямий зв'язок із контекстом [3, 8].

Дескриптивна граматики обмежується тим, що визначає числівники "нумеративними прикметниками", а квантифікатори "неозначеними прикметниками", які входять у розряд ідентифікуючих ад'єктивних слів (за Ренсе та Емеру). Генеративний напрям вніс істотний внесок у дослідження категорії кількості. Поява генеративних граматик, призвела до зміни в поглядах на ім'я числа. Якщо для дескриптивних досліджень числівник був свого роду "пасинок", то тут він став "улюбленим дитям" [2, 28].

Дослідники цього напрямку, докладно й усебічно аналізуючи слова-квантифікатори в породжені речення, виокремлюють числівники з групи квантифікаторів, зазначаючи їх категоріальну несумісність (Lakoff 1974, Aldridge 1982, Carden 1976).

Принципи відмінності числівників від квантифікаторів були сформовані в деяких зазначених працях [5, 129 – 130]:

- числівники виражають визначеність, в той час як квантифікатори невизначеність числа (Katz 1977);
- між квантифікаторами і числівниками є різниця в механізмах лексикалізації глибинних структур (Hogg 1977);
- існує також внутрішнє відмежування квантифікаторів від числівників, у плані наявності початкового ступеня "рахунку" у числівників, при відсутності кінцевого, та навпаки, відсутність початкового ступеня "рахунку" у квантифікаторів і наявність кінцевого (Щебетенко 1977).

На наш погляд, вивчення класу слів-квантифікаторів у діяхронному аспекті становить інтерес із точки зору генези, розвитку та становлення цих слів в англійській мові.

Слід також зазначити, що праця, спеціально присвячених вивченню розвитку та становленню слів-квантифікаторів в історії англійської мови, не існує. Розвідки генеративіста Д.Лайтфута, присвячені діяхронічному синтаксису, дозволили подивитися на дану проблему з нової точки зору (Harris, Campbell 1995; Lightfoot 1983 та ін.). Він визнає, що синтаксичні зміни відбуваються як результат аналогії, в основі якої лежить реінтерпретація або реграматизація давніх поверхневих структур, що нівелює колишні відмінності і створює нові. Реінтерпретація є дійсною синтаксичною зміною, яка впливає на основні правила граматики англійської мови. Слід зазначити, що існує дві ступені змін: 1) зміни, які вже відбулися в ранній період історії англійської мови, й ці зміни призвели до другого етапу реінтерпретації квантифікаторів, як нової категорії, завдяки великій кількості змін в поверхневій структурі, які були в той час.

У світлі механізму реінтерпретації слід розглянути принцип прозорості (англ. The Transparency Principle). Він є принципом теорії граматики, який пояснює, чому реінтерпретації відбуваються, та втілюють собою індуктивне узагальнення, як результат дослідження декількох реструктуризацій граматик. Поява цього принципу відбулася завдяки історичним змінам [8, 101-123].

Визначення вірогідної граматики забезпечує верхню межу шляху, згідно якого дана граматика може змінюватися історією. Обмежувальна теорія граматики (a restrictive theory of grammar) забезпечує цікаве та нетривіальне передбачення, за якими граматики змінюються. Вони проходять через теорію змін, яка констатує, що вони схильні підлягати радикальній реінтерпретації, та коли вони наближаються до меж визначених теорією граматики, продуктивність цих граматик для мови двох “суміжних” поколінь, повинна бути достатньо подібною щоб дозволити спілкування. Певні зміни можуть відбуватися в граматиці, які мають своєю метою зробити її більш “маркованою”, наближеною до меж теорії граматики. Як тільки ці межі наближаються реінтерпретація стає необхідною. Цей механізм повинен відбуватися всередині певних обмежень, щоб збереглося спілкування поколінь [8, 378]. Проте слід чітко розрізняти теорію граматики та теорію змін, де перша визначає ступінь “маркованості” та теорію змін, яка констатує, що сильно марковані граматики підлягають реінтерпретації. Вона може вплинути на певні конструкції та усунути певну маркованість. І як результат цього маркованість може зникнути в одній сфері граматики, але збільшитися в іншій.

Дослідник ілюструє це положення історією класу слів-квантифікаторів. Виділення цього класу відбувається лише наприкінці XVIст. як результат радикальної реінтерпретації, коли вони втрачають властивості артиклів, займенників та прикметників.

З усього вище зазначеного робимо висновок, що клас слів-квантифікаторів становить цікавий об'єкт для подальшого лінгвістичного дослідження, так як цей клас, на нашу думку є гібридним, який поєднує характеристики багатьох інших частин мови, зокрема, займенника, прикметника та числівника. Зважаючи на все це можна сформулювати дефініцію словам-квантифікаторам. Квантифікатори - це слова, які об'єднані значенням невизначеної кількості, являють собою єдину специфічну уніфіціровану систему, яка в мові є одним з особливих засобів вираження кількісних відношень.

Перспективи подальшого розвитку полягають у тому, що англійські слова-квантифікатори будуть досліджуватися в історії англійської мови в різних текстах з урахуванням новітнього методологічного інструментарію, вперше розглядатимуться умови розвитку та визначення категоріального статусу цих слів, в наслідок отриманих результатів.

Література

1. Бархударов Л.С. Структура простого предложения современного английского языка. – М.: Высшая школа, 1966.
2. Жаботинская С.А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных (на мат. совр. англ. языка). – М.: Инст. языкозн. РАН, 1992.
3. Молчанов А.А. Роль квантификаторов в семантической интерпретации предложения: Автореф. дис...канд. филол. наук. – Минск, 1980.
4. Науменко Н.И. Средства передачи значения размытого количества именем числительным в современном англ. языке: Автореф. дис...канд. филол. наук. – Л., 1984.
5. Теории грамматики: лексико-грамматич.классы и разряды слов: Сб.науч.-аналитич. обзоров. – М.: Высшая школа, 1990.
6. Щебетенко Е.В. Группа квантификаторов как лексико-грамматическая система выражения неопределенного количества в англ. языке: Автореф. дис...канд. филол. наук. – Москва, 1977.
7. Щерба Л.В. О частях речи в русском языке. – В кн.: Избранные работы по русскому языку. – Москва, 1957.
8. Lightfoot D. Principles of diachronic syntax. – Cambridge: University Press, 1979.
9. Magnusson R. Studies in the theory of the parts of speech. – Copenhagen: Ejnar Minskgard, 1954.
10. Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J. A University Grammar of English. – М.: Высшая школа, 1982.
11. СЭС.(1982) Советский энциклопедический словарь/науч.-редак. совет: А.М.Прохоров (пред.).– М.: Совет. энциклоп., 1982.

Грачова Ірина Євгеніївна, жіноча стаття
Київський національний лінгвістичний університет
Посада аспірантка
Адреса м. Київ, вул. Мішина 15/17 кімн. 917
e-mail: gravd@apexnet.com.ua
8(0432) 275395 mob 80979131802

Grachova Irina
Kiev national linguistic university